

צפירות בקינג ג'ורג' – תרגיל בסוציולוגיה פוליטית

מאת: שיר פלד

מזה זמן רב ברור כי רחוב יכול לשמש אובייקט למחקר תרבות ולנסיון להבין את הלכי הרוח שבתשתית הקהילות הנפגשות בו. נדמה למרות זאת כי ההיבט הסוציולוגי של הרחוב לא זכה להתייחסות מקיפה באמת עד כה. אשר על כן בבואנו לחקור רחוב - ברי כי דווקא כאן בירושלים ימצא לנו שדה מחקר רבגוני במיוחד, משופע במיני מינים של תרבויות וזהויות¹.

עבודתו החלוצית של סימנטוב דגניה ב'² ניחנה בברק החלוצים המפורסם, אך גם בבעייתיות מובנית מסויימת. דגניה ב' מניח בעבודתו כי הרכבה התרבותי של המוסיקה הנשמעת ברחוב לא זאת בלבד שמשקף את המרקם החברתי אלא אף פועל כגורם מכונן בזהות ה"רחובית" של כל אדם. אף על פי שהתפיסה של מוסיקת הרחוב כמשקפת ומכוננת זהות "רחובית"³ היא תימה מקובלת במחקר, נגני רחוב הם מנעד קצר מתוך ספקטרום הצלילים הרחובי – הכולל גם קריאות תגרנים, צעקות ילדים וקריאות "וואיי איזה מהממת את". לפיכך כאשר דגניה ב' מנתח את נגנית הנבל הבאה בשעות הערב לבן-יהודה פינת ההסתדרות כמי ש"פוצעת את השקט בהרמוניה..." (עמ' 13) הוא מחמיץ רובד חשוב כמו גם את העובדה שהנבל לא מכוון.

במאמר זה רצוני להתמקד בעיקר במוטיב הצפירה ברחוב המלך ג'ורג', ובאופן ספציפי בצפירות שמתחת לחלון החדר שלי, המשמש נקודת תצפית נהדרת לחוקר הסבלני, משם גם נערכו אותן התצפיות ששימשו בסיס למאמר זה. כמעט שאין צורך לומר שלאורך המאמר נתעלם לחלוטין ובאופן שיטתי ממטרתה המקורית של הצפירה ושימושו של הצופר בכלי התחבורה על פי חוק – היא מניעת תאונות.

סימפוניית הרחוב, כפי שניתן לכנות אותה, נפתחת בשעות הבוקר המוקדמות, בשקט מפתיע. בניגוד לבומבסטיות המקובלת בפתחות, שמקורה מיוחס לעיתים לפתיחה הצרפתית בבארוק המוקדם, כאן דווקא דממה. שקט זה עשוי היה לסמל את האדישות

¹ "עשרה קבין של שגעון ירדו לעולם, אחד-עשר נטלה ירושלים." (מסכת בבא תור)

² דגניה ב', ס., נגני רחוב בבני יהודה, (תל אביב: נוזמוס, 2006)

³ על זהויות "רחוב" ר' גם: ליפּתא, מ., הפורים הפרטי והיומיומי. בתוך אוגניוק, ד. (ע'), "מי שלא מוחא כפיים בן...": עיונים ביום-יום הישראלי. (אשקלון: האוניברסיטה הסגורה, 1997).

לעתיד או את הריקנות המלווה בכמיהה לחידושים, אך מכיוון שבשעה זו הרחוב כמעט ריק – השקט אינו מסמל דבר והוא סתם שקט. בהמשך מגיעים ראשוני האוטובוסים והמוניות, אשר מהווים את מרבית סקציית כלי המתכת בסימפוניית הרחוב עד סוף היום, ולמעשה עד סביבות 1:00 בלילה וגם אחר כך.

את צפירותיהם האקראיות ניתן למיין כך:

- א. צפירת היכרות – צפירה חטופה לומר שלום לידיד או לנהג-עמית.
- ב. צפירת זירוז – גם כן צפירה חטופה להעיר נהג מנומנם.
- ג. צפירת זעף – ממושכת יותר ומביעה את חוסר שביעות רצונו של הנהג מכישורי הנהיגה של חבריו לכביש, מגיעה פעמים רבות 3 עשירות שניה לאחר צפירת זירוז.
- ד. צפירות אזהרה – על פי רוב מספר צפירות קטועות שמטרתן להזהיר הולך הרגל מפני דריסה.
- ה. צפירת נוכחות – צפירה ארוכה המתרחשת לעיתים כאשר במערכת היחסים ההירארכית של הכביש, נדרש נהג המונית להפגין את נוכחותו ועליונותו הגברית-גופנית על פני נהג האוטובוס השמנמן.
- ו. צפירת שאלה – צפירה חטופה, מזכירה את צפירות השלום והזירוז, אשר מטרתה לשאול "האם הגברת רוצה טקסי?". לרוב מוחלפת צפירה זו בהיבט פנסים עם רדת הערב.

בהמשך היום הרכב הכלים נשאר קרוב ביסודו של דבר, בתוספת קריאות גנאי כמובן, רחשי מנועים חולפים והרדיו של השווארמה שמשדר מוסיקה מזרחית ופרסומות לשווארמה ב 12 שקל⁴. כמובן שישנם גם כמה כלי רכב פרטיים שנושאים באיזור זה, אך מכיוון שהוא מיועד לתחבורה ציבורית בלבד – הדחף להצניע את נוכחותם גובר לעיתים על השיקולים הרגילים.

הרכבן המוסיקלי של הצפירות וההרמוניה שלהן תידון בנפרד במאמר עתידי, אולם ניתן כבר בשלב זה להכריע כי על פי הממצאים כמותן של הצפירות ותכיפותן משתנה בהתאם לגורמים הבאים:

1. שעה – יותר בצהריים ואחר הצהריים.

⁴ גילי, ס., למה אין חתולות בכיכר החתולות?, (ירושלים: הוצ' לפועל, 2001).

2. יום – בימי חמישי ומוצאי שבת יש עליה ניכרת ומורגשת בכמות הצפירות.
3. טמפרטורה / עונה – בקיץ ובחום נצפית עליה מאסיבית בצפירות עקב גורמים שכבר הוסברו על ידי שטורקוב במאמרו "חמסין ונהגים משוגעים"⁵.
4. עד כמה אני רוצה לישון – זהו נתון שקשה למדוד באופן אמפירי, אבל מראיון עם המחבר, שהמחבר ערך במסגרת הצד האיכותני של התצפית המשתתפת נדמה כי ככל שהעייפות גוברת ושעת הקימה ביום למחרת היא מוקדמת יותר – כן יגבר שאון הרחוב.

לאחר שמדדנו את הצפירות עולה השאלה – כיצד אלו מצטרפות לאקלים המוסיקלי של הרחוב, ובאיזו מידה הן מצביעות על מגמות חברתיות ואולי אף מסייעות בתהליך של היזון חוזר לביסוסן?

מוצע כאן שריבוי הצפירות מצביע יותר מכל על חוסר שביעות רצון של הציבור ממנהיגיו. הדחף לטמא את המרחב האורבנו-אקוסטי (לפי הגדרתו של דגניה ב') בא בד בבד עם תחושת חוסר אמון במוסדות החברה, הרגשה אותנטית של חוסר ותקווה וחוסר טעם לחיים בישראל של 2007. אותה אנומיה, אשר דורקהיים הצביע עליה כגורמת להתאבדות, מביאה את נהג התחבורה הציבורית אל מצב נפשי המזכיר הפרעת אישיות גבולית (BPD). ביטויי העיקריים של מצב זה הם: נטיות אובדניות, נטיה לפגיעה באחרים, אימפולסיביות, תגובות זעם לא-פרופורציוניות ופרנויה.

הפרשנות המוצעת להפרעה זו היא שבתוך האתוס הציוני – הצפירה ברחוב מתכתבת עם צפירות האזעקה בעת מלחמה ועם צפירות הזיכרון. קול הצופר הקיצוני מחזק אצל הנהג ובמרחב האורבנו-אקוסטי כולו את תחושת החירום (של האזעקה) ביחד עם תחושת האבל, וכך משמש היזון חוזר אשר מגביר את הדחף לעשות שימוש בצפירה וחוזר חלילה⁶.

סיכום

חשוב להבחין שמעגל ההסלמה הבלתי נמנע של הצפירות ברחוב המלך ג'ורג' הוא תכונה טבעית אולם באותה העת ביטוי סוציומוסיקלי חשוב לזרמים פוליטיים אשר מתחת לפני

⁵ שטורקוב, פ., "חמסין ונהגים משוגעים: סקירה של תנועות מגונות דרך חלונות" (ירושלים: הקיבוץ המופרט, 2004)

⁶ לקריאה נוספת: פוואדוב, ח., "חוזר חלילה: מוטיבים של חליל ביצירות רפטיביות" (באר שבע: השוק הבדואי, 1991)

השטח. בהתאם למודל ה PMP (Politics-Music-Politics) ישנן גם השפעות מחזקות בכיוון השני, של המרחב האורבנו-אקוסטי על הזירה הפוליטית. על כן תשומת לב רבה יותר למרחב זה תיתן לנו הבנה מקיפה של רחשי לב הציבור הישראלי, ואף של מגמות עתידיות.

במימד הפסיכולוגי - הקישור האסוציאטיבי הבלתי מודע לצפירות בקונטקסט התרבותי-ישראלי הוא מרכיב חשוב בהבניית זהות ה"רחוב" של הנהג, ויש טעם לברר האם בנוסף לזהות "בית" וזהות "רחוב", יש לנהג גם זהות "רכב", אשר יש בה כדי להסביר את המאפיינים הפתולוגיים של הנהג הישראלי, ובפרט של נהג התחבורה הציבורית.